

сутствии у валеты собственного жанрового стиля как композиционно-речевого исполнения жанрового канона, как выразительной ипостаси жанровой формы.

Для поэтики валеты характерно авторское подчеркивание жанра в названии произведения или его первом стихе, обращение к объекту лирической рефлексии («Прощание с саблей. *Прости, дорогая красавица брани!*» В. Бенедиктова), использование риторических и композиционных фигур для создания тематического повтора, в частности, анафоры («прощай») и композиционного кольца в стихотворениях португальского поэта XIX в. А. Нобре «Прощай! Во время грозы у побережья Англии» и «Прощай, моя умница!» татарского поэта XX в. М. Джалиля, синатройсма³ («Прощай, любовь, прощайте, молодухи...» Э. Дешана, Франция, XV–XVI), рефрена (благословение «О жизнь моя, душа моя и плоть, / Жена любимая, храни тебя господь!», завершающее каждый секстет «Прощанья» Ш. Петефи; холостой стих – «Прощайте, фонари мои» – в тонах «Прощанья с фонарями» К.И. Галчинского (Польша, XX). Преимущественная форма жанровой речи В. – монологическая, представленная двумя вариантами: авторская (от имени лирического героя) и «персонажная» («Прощание аравитянки» В. Гюго, Франция, XVIII–XIX, «Прощанье казака» М. Милонова); встречается и диалогическая («Прощание Кемпирбая» казахского акына XIX в. Кемпирбая). Причем, предметное обращение к объекту прощания не только выражает жанровую, а через неё и авторскую модальность, но в той или иной степени опосредованности – и саморефлексию поэта как проявление метода лирической медитации, что позволяет придать любой речевой форме валеты значение скрытого солилоквиума.

И последнее. Как один из наиболее давних, устойчивых и сквозных в мировой поэзии жанров, миметически ориентированных на воспроизведение экзистенциальной проблематики, валета не ограничена историческим хронотопом в отличие, скажем, от оседлых, прописанных в малом времени жанров, как, к примеру, в европейском Средневековье второстепенные попрошайня, ди и др. с их циклической жизнью, и отличается перманентной актуальностью, хотя активность её востребования зависит и от литературных обстоятельств. Наиболее радикальные из них связаны со сменой художественной парадигмы, обусловленной новым самочувствием человека. Конечно, это самочувствие имеет временной характер, однако при его метаисторической диагностике на основании аксиологического отношения к традиции можно утверждать два типологически противоположных модуса отношения к ней. На языке литературных понятий эта типология будет именоваться элегической и иронической, а применительно к предмету нашего обсуждения можно, как говорят, «в первом приближении» также различать валету по доминирующему в ней соответствующему пафосу. Каждая из этих типологических модификаций валеты может стать приоритетной в разных литературных практиках – как коллективных, так и индивидуальных в зависимости от ситуативных установок, шире – от художественных ориентаций цехового или персонифицированного автора.

Примечания

1. По имени Гелинанда из Фруамона, автора дидактической поэмы (ди) «Стихи о Смерти» (около 1195 г.), каждая строфа которой (всего 50) написана 12-стишным восьмисложником.
2. Четверостишная форма восточного стихотворения арабского происхождения.
3. Стилистическая фигура, один из приёмов амплификации, перечисление предметов или его признаков (чаще через синонимию).

Summary. The article offers the theoretical description of the poetic valeta, modifications in the system of genres of poetry on the material world lyrics.

Keywords: valeta, genre subject, poetry.

УДК 111.112.2'373.612.2

В.О. Казимір

ЗНАЧЕННЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЕФІНІЦІЙ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ АРХАЇЗАЦІЇ В ЛЕКСИКОНІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Автор статті досліджує феномен архаїзації в лексиконі сучасної німецької мови та значення лексикографічних дефініцій для аналізу лексики, яка виходить із вживання та існує в периферії мовної лексики.

Ключові слова: архаїзм, лексикографічні дефініції, лексикон.

Лексикологічні дослідження останніх років характеризуються зростаючим інтересом до проблем розвитку мови, до механізму удосконалення засобів лексичної номінації, вияву тенденцій розвитку слова і лексичного фонду в цілому, зокрема значну частину словника німецької мови охоплюють процеси архаїзації слів, тому ігнорувати таку групу лексики означало б спрощувати уявлення про динаміку словникової еволюції.

Розширенню теоретичної та дослідницької роботи в галузі лексикографії сприяють наявність розмаїття словників, потужний науковий потенціал сучасних мовознавців. У більшості словників використовується архаїчне значення слів, що дозволяє повністю розкрити семантику слів німецькою мовою

Характерною для мовного вираження культурного і цивілізованого життя є інформація, закладена в словниках національної мови. У наш час потреба у нових словниках зумовлена не тільки внутрішньомовними чинниками: зафіксувати й описати у словнику перш за все лексичний склад мови, а й зовнішніми, позамовними: існує далеко не десяток і навіть не сотня освідчених користувачів, яким потрібно знати, що означає те чи те слово, як його правильно вжити. Це й спричинило значний розмах лексикографії. Цей розмах має ще й культурно-ідеологічну складову, оскільки наявність словників у культурі народу є свідченням рівня цивілізаційного розвитку цього народу, його мовною історією, його мовним портретом [3, 3].

Зважаючи на важливість словників і лексикографічних даних, стаття присвячена вивченню феномену архаїзації та дослідженню його лексикографічного відображення. Під архаїзмом ми розуміємо родове поняття лексики, яка виходить з вжитку, проте існує в периферії мовної системи. Архаїзми є актуальною лінгвістичною проблемою, оскільки їх дослідження унаочнює процеси змінності мови, робить можливим визначити часові рамки її еволюції, передбачити подальший розвиток мовних одиниць.

Проблемі нашого дослідження була присвячена низка праць відомих вітчизняних та німецьких лінгвістів (В. В. Левицький, К. П. Суржикова, Kl.-D. Ludwig, Th. Schippan, E. Riesel).

Актуальність проблеми зумовлена також загальною тенденцією в сучасному мовознавстві до дослідження проблеми динамізму мови. Тому зростання суспільного значення таких проблем як мовна економія, динаміка лексику, мовні контакти та двомовність, мовна структура в країнах, що розвиваються, більшою чи меншою мірою пов'язані з проблемою архаїзації.

Сьогодні доволі складно дати більш-менш узагальнене й однозначне визначення терміну лексикографії, і що важливо, саме таке визначення, яке би враховувало всі її аспекти. Одним із чинників, який ускладнює дефінітивне осмислення терміну «лексикографія», є те, що формування лексикографії як лінгвістичної дисципліни усе ще триває. Інший чинник відсутності усталеного адекватного комплексного визначення цього розділу мовознавства лежить у площині неоднозначного трактування самої суті лексикографії. Йдеться про розуміння того, що саме належить до її компетенції – практика укладання словників чи теорія осмислення словникової параметризації мовної картини світу, чи ще якісь інші додаткові аспекти [3, 9].

Традиційно в мовознавстві лексикографію визначають таким чином: «Лексикографія, словникарство – розділ мовознавства, пов'язаний зі створенням словників та опрацюванням їх теоретичних засад. Відповідно до цього виділяють практичну і теоретичну лексикографію, тісно пов'язану з лексикологією. Лексикографія виникла з практичних потреб пояснення незрозумілих слів, яке початково здійснювалося у вигляді глос, тобто тлумачення написів на полях і в тексті рукописів книг. Першим дав визначення лексикографії Л. Булаховський, спочатку на сторінках «Введение в языкознание», а потім у «Нарисах з загального мовознавства»: «Лексикографією називається наукова робота по укладанню словників [1, 137; 2, 139].

Перші дефінітивні описи терміну лексикографія в українській мовознавчій традиції зорієнтовані на прикладний характер лексикографії – укладання словників; збирання слів і видання у вигляді словника. Первинність практики у лексикографії абсолютно вмотивована. Потреба тлумачення незрозумілих слів стимулювала роботу над словниками, чи практичним укладанням словників і, відповідно, практичну лексикографію, або словникарство. З часом практична складова зазнає систематизації й узагальнення. З'являються теоретичні праці, які супроводжують появу теоретичної лексикографії [3, 11]. Л. Паламарчук, дефілюючи лексикографію, урівнює практику і теорію словникарства, одночасно надаючи лексикографії науковій самостійності та повноцінності: «Лексикографія, як окрема галузь лінгвістичної науки, що займається теорією і практикою створення словників» [6, 3]. О. Кровицька пропонує такий погляд, що ґрунтується на осмисленні лексикографії як самостійної дисципліни з власною теорією і практикою: «у сучасному дискурсі лексикографія – це розділ мовознавства, що визначає теоретичні принципи укладання словників, вивчає типи словників; це також процес збирання слів певної мови, їх упорядкування, опис словникового матеріалу; це також сукупність словників певної мови і наукових праць із цієї галузі» [5, 4].

Проте сучасна європейська наука вже відійшла від полеміки навколо питання теоретичності і практичності лексикографії. І на сьогодні прийнято розрізняти лексикографію, або практичну лексикографію, та мета лексикографію, або теоретичну лексикографію, розуміючи під лексикографією автономну дисципліну, яка об'єднує технічні і теоретичні аспекти й користується положеннями різних мовознавчих дисциплін, таких, як лексична семантика, граматики, лексична статистика тощо [3, 12].

Лексикографічні праці посідають особливе місце в лінгвістичній науці, яка, з одного боку, фіксує основні здобутки теорії, а з другого – систематизує різноманітні дані про одиниці мови для користувачів та для розв'язання нових наукових завдань. У світовій лексикографічній практиці чітко вимальовується тенденція до закріплення в словниковій формі результатів вивчення всіх рівнів і явищ мовної системи, представлення у вигляді лексикону всіх мовних одиниць змістового й формального плану, а також відношень між ними. Але й теоретичне мовознавство пафосом вивчення будь-якого рівня або явища мови вважає побудову словника відповідних елементів, процедур, відношень. Річ тут не лише в тому, що словник виявляється найзручнішою формою фіксації наших знань про досліджуваний об'єкт. Прихованою, можливо, не завжди усвідомлюваною, але потужною пружиною визначеної тенденції є те, що вона закладає базу для максимально формального опису природної мови [8, 122].

Вважається, що ті мовні явища, які отримують формалізацію за допомогою лексикографічних методів та прийомів і фіксуються у словниках різних типів, уже теоретично опрацьовані і можуть бути описані більш-менш однозначно. Разом з тим на основі цих формалізацій можливе одержання й нових результатів теоретичного характеру; нові можливості в цьому напрямі надає використання сучасних комп'ютерних технологій.

Загальновизнано, що всебічний опис характеристик форми слова (граматичної семантики) та його змісту (лексичної семантики) належить тлумачним словникам, у процесі укладання яких виробився достатній досвід урахування багатоаспектності мовних одиниць: словозмінної системи, складності смислової структури слова, різнотипності значень, зв'язків лексичних значень з іншими характеристиками слова, системності взаємовідношень між одиницями лексики в цілому та інших.

Справді, тлумачні словники є джерелом величезного інформаційного та культурного ресурсу, причому, на відміну від енциклопедій, цей ресурс спрямовано на маніфестацію передусім лінгвістичних даних, за допомогою яких лексичні одиниці вписуються в систему мови на всіх її рівнях – і «формальних», і «змістових» [8, 15]. Тому не випадково, що саме багатотомні словники тлумачного типу вважаються найвищими досягненнями кожної національної лексикографії, і там, де такі словники створено, вони фактично набувають статусу національного надбання.

Як лексикографічні праці інтегрального характеру тлумачні словники є багатоцільовими і їхнє безпосереднє завдання – систематичне подання граматичної та лексичної семантики словникового складу відповідної мови. Тому в структурі словникових статей тлумачних словників виділяється ліва частина, де переважно концентруються граматичні характеристики лексем (частиномовна належність, словозмінні параметри, акцентуаційні особливості, для дієслів – вид, перехідність тощо), а також права, в якій подаються значення слів (формули тлумачення), їхні відтінки, фразеологізми, а також ілюстрації до всіх наведених семантичних елементів структури. Кожний великий тлумачний словник, крім відзначених має й свої індивідуальні особливості, закладені в його структурі та відображені у його метамові.

Для пересічного користувача тлумачний словник є універсальним довідковим виданням з мовних питань, тобто він виконує передусім пояснювальну та правописну функції. Для фахівців-лінгвістів і глибокодумних аматорів мови тлумачний словник розкриває свої «системні» таємниці. По-перше, його реєстр (або індекс), який для згаданих тут великих тлумачних словників налічує набагато більше 20 тис. одиниць, уже сам по собі є джерелом і водночас маніфестантом системності мови, оскільки він імпліцитно (а подекуди і явно) підтримує цілу низку мовно-системних відношень (словотвір, синонімія, антонімія, тезаурусні відношення типу «рід – вид», «частина – ціле», «комплекс – елемент», «причина – наслідок» тощо). Іншим джерелом системності виступає лексична замкненість словника, яка полягає в необхідності долучати до реєстру всі словникові одиниці, наявні у тлумаченнях. Менш формальною, але надзвичайно продуктивною є настанова повноти, яка вимагає подавати лексикографічні інтерпретації всіх (по можливості) семантичних станів одиниць реєстру.

Відзначені особливості (а це далеко не повний їх перелік) є засадничими, і лексикографи завжди намагаються дотримуватися їх у процесі укладання з більшою або меншою мірою послідовності. Проте перевірити, наскільки це вдалося зробити укладачам, практично не-

можливо. Крім цього, звичайний словник уже за своєю фізичною природою є закінченим статичним об'єктом, розширення якого неможливе, що є суттєвою вадою з огляду на втілення системного принципу лексикографічної репрезентації мовної структури. Нарешті, пошуковий апарат словника є дуже обмеженим і фактично дозволяє вести пошук тільки за реєстровими одиницями, оскільки вони розташовані в алфавітному порядку; спроби зробити пошуковими якісь інші елементи словникової структури виявились невдалими.

Тлумачні словники як галузь лексикографії слугують фіксації результатів досліджень у галузі семантики як розділу теоретичного мовознавства [8, 135]. Зазначений розділ через розмежування онтологічних, логічних і власне мовних категорій, усвідомлення впливу мови на індивідуальну та колективну людську свідомість, підсвідомість і мислення, становлення понять внутрішньої форми слова і внутрішнього плану мови в цілому та ін. остаточно сформувався в останній чверті XIX ст.

Широковизнаним є твердження про розгортання словником картини світу: «Занурюючись у світ слів, читач відкриває для себе живу картину суспільних відносин, побуту, національних знань і вмінь, уявлень про навколишній світ, закріплених у народі соціальних оцінок і кваліфікацій. В історичній перспективі постають зміни в суспільних ладах, у стані наукових знань, становленні й розвитку професій, у можливостях проникнути в світ природи» [8, 35]. При цьому картина світу і її відображення мовою набагато складніша, ніж та, що відтворюється власне найменуваннями. Це також картина зв'язків і відношень, що існують, по-перше, між предметами (явищами, ситуаціями); по-друге, між предметами (явищами, ситуаціями) і тими, хто їх сприймає й оцінює; по-третє, між самими такими кваліфікаціями й оцінками. «Одна з основних функцій мови – виражати зв'язаність, зчленованість усього існуючого – у словнику проектується на світ людини і його відображень і служить відтворенню існуючих у цьому світі відношень і залежностей. Словник служить джерелом, з якого черпаються дані про ці зв'язки. На основі аналізу значень відповідних слів, їх семантичних зближень і розбіжностей, аналізу службових засобів мови й розподілу їх функцій вибудовується каркас відношень в абстрагуванні від самих одиниць, які перебувають у певних відношеннях між собою» [7, 56]. Картина світу постає не просто як все поіменоване, але і як все співвідносне, пов'язане між собою і залежне одне від одного [8, 25].

До тлумачних словників звичайно «інкорпоровано» значну кількість параметрів лексикографування, включаючи й згадані вище, і тому вони часто стають основою для укладання інших лексикографічних праць – об'єктів «вторинної» лексикографії, а також можуть слугувати джерелом для створення комп'ютерних лексикографічних баз даних та автоматизованих систем опрацювання мови.

Процес саморегулювання лексичної системи – результат подання суперечності між станом системи і вимогами до неї. Мовець – той, що розмовляє – вибирає з існуючих слів ті, які можуть висловити його думки та почуття.

Сучасна мова – це продукт довгого історичного розвитку, в процесі якого мова змінюється. Зміни торкаються всіх сторін (рівні, яруси, аспекти) мовної структури, але діють в них по-різному. Історичний розвиток кожного рівня залежить від конкретних причин та умов, які стимулюють зміни в лексичному складі мови, в її фонологічній (фонетичній) організації, та в її граматичному устрої.

Історія мови розкриває усі процеси, які відбуваються в мові на різних етапах її існування. Причини (фактори змін, які є в мові), називають лінгвістичними (або інтралінгвістичними), а фактори, які пов'язані з історією народу, з загальним процесом розвитку суспільства, екстралінгвістичними факторами. Ці два поняття та дві сторони постійно діють разом.

Накопичення знань про історію розвитку різних сторін мови повинно призвести у підсумку до такого рівня підготовки, коли за допомогою словника, а значною мірою і без нього, можна пояснити джерела форм та явищ, які відображаються в будь-якому сучасному слові.

Тому, розглядаючи архаїзацію як одну з тенденцій розвитку словникового складу, слід зазначити головні її функції:

1. Архаїзми – це необхідний засіб комунікації про минуле. Ні історіографія, ні підручник не можуть відмовитись від історизмів з їх частково термінологічною функцією.

2. Автори використовують застаріле слово чи застарілу форму слова, щоб створити історичний колорит. Томас Манн майстерно використав німецьку мову часів Й.В. Гете у своїм романі „Lotte in Weimar“. Тут проілюстровано історичні рамки роману зі стилем епохи, з архаїстичною лексикою.

3. У архаїзмів є дещо інша функція, якщо вони використовуються для характеристики одного чи кількох образів художнього твору. Можна говорити тут про функцію ознаки, так як характеризується старинним словесним способом приналежність і складність покоління особистості. Це використовує, наприклад Томас Манн у „Doktor Faustus“. Зеренус Цайт-

блом розглядає себе як „нащадка німецьких гуманістів“ і використовує лексику гуманістично освіченого вченого (в часи фашизму): „Genius meines verewigten Freundes“.

4. У спонтанному вживанні слів архаїзми можуть сигналізувати про умови життя та про життєвий досвід представника.

Як і в неологізмах, можна перерахувати також і в архаїзмах різні тенденції розвитку німецької мови у різних німецькомовних країнах. В більшості тут йдеться про значення, які разом з їхніми денотатами більше не існують, але тут йдеться про конотативні слова, які більше не належать до групових лексичних складів існуючих соціальних груп.

Зміни лексики означають, що вона старіє, а також вимирає. Тому „архаїзм“ – це родове поняття для старіючої та застарілої лексики, яка існує в периферії мовної системи [7, 251]. У сучасному мовознавстві термін „архаїзм“ вживається як загальна назва для лексики, яка з різних причин знаходиться на шляху до старіння або вже застаріла, поняття архаїзму є відносною категорією, яка завжди співвідноситься з певним моментом в історії розвитку мови. Архаїзмами (в загальному розумінні) є при цьому не всі слова попередніх етапів розвитку мови, а лише ті елементи словника, які, маючи лінгвістичну цінність, характеризуються функціональною активністю в сучасному слововживанні. Процес архаїзації може проявляти себе в різній формі. Це пов'язане знову з причинами походження цього явища.

Причинами архаїзації можуть бути:

1. Слова застарівають, так як їхні денотати не вживаються. Такі слова більше не відомі і вживаються як історизми, тобто слова, якими позначають історичні положення речей, об'єкти, які служать комунікацією про минуле. Такі історизми виникають із всіх етапів історичного розвитку. Ми говоримо, наприклад, зі словами „Minnedienst“, „Turnier“, „Lanze“ про середньовічні звичаї, використовуємо „Dienstmagd“, „Knecht“, „Gutsherr“, „Pedell“, якщо говоримо про соціальні відносини минулого.

2. Слова застарівають і виходять з активного вжитку. [7, 251]

Матеріалом для аналізу послужили лексичні одиниці, застарілі слова, які вийшли з активного вжитку, або денотати яких й досі існують, але синоніми витіснили ці слова. Дані лексичні одиниці були виокремлені в результаті суцільної вибірки з авторитетних лексикографічних джерел (Duden. Deutsches Universalwörterbuch. – Н. 5, überarb. Aufl. – Mannheim: Dudenverlag, 2003. – 1192 S.) та джерел ілюстративного характеру («Süddeutsche Zeitung» «Thüringer Allgemeine Zeitung»).

Результати аналізу мовного матеріалу свідчать про те, що при допомозі лексикографічних джерел виявлено та виокремлено архаїзми, здійснено їх аналіз; визначено функціональний аспект процесів архаїзації в сучасних текстах. Комплексне висвітлення проблем лексикографування досліджуваних одиниць на рівні мікроструктури словника дозволило виявити системні відношення німецьких архаїзмів та розкрити механізм розвитку їхньої семантики.

Нами було виявлено архаїзми, які виходять з активного вжитку в соціальній сфері. Наприклад: **Eckblatt, das** – blattartige Verzierung an den vier Ecken einen Säulenbasis zwischen dem runden Säulenfuß und der quadratischen Platte des Sockels. **Eckbrett, das** – in die Ecke eines Raumes eingepasstes dreieckiges Wandbrett. **Eckensteher, der** – herumstehender Müßiggänger. **Eckmannschrift, die** – (nach dem Maler Eckmann) meistgebrauchte Schrifttype des Jugendstils. **Edelwestern, der** – eindrucksvoller und anspruchsvoller Western. **Eduktion, die** – Erziehung. **Ehrenbürgerrecht, das** – dem Ehrenbürger verliehenes Bürgerrecht. **Ehrengabe, die** – Gabe, mit der jmd. geehrt werden soll. **Ehrennadel, die** – als Auszeichnung verliehene Nadel. **Ehrenreich** – Ehren bringend, habend. **Ehrensalut, der** – Salut zu jmds. Ehrung. **Ehrenschänderisch** – die Ehre schändend. **Ehrwürdigkeit, die** – ehrwürdiges Wesen, ehrwürdige Beschaffenheit. **Eichenwickler, der** – Kleinschmetterling mit grünen Vorderflügel, dessen Larve bes. alte Eichen durch Kahlfraß schädigt. **Eichstempel, der** – Stempel, der einen geeichten Messwert anzeigt. **Eidbruch, der** – Nichteinhaltung eines Eides. **Eidesbelehrung, die** – vor der Vereidigung erteilte Belehrung über die Bedeutung des Eides und Meineides. **Eideshelfer, der** – jmd., der die Glaubwürdigkeit eines Eidpflichtigen von Gericht beeidet. **Eidespflichtig** – zum Eid verpflichtet. **Eidophor, das** – Anlage zur Projektion von Fernsehgroßbildern. **Eierkohle, die** – eiförmige Kohle. **Eierpunsch, der** – mit gequirlten Eiern zubereiteter Punsch. **Eigenkirche, die** – Kirche, die einem weltlichen Stifter und Grundherrn unterstand, der auch die Geistlichen für sie ernannte. **Eigenm chtigerweise** – mit seinem Handeln, dessen Eigenmächtigkeit zum Ausdruck bringend. **Eigenmarke, die** – eigene Handelsmarke. **Eigentumsbildung, die** – das Entstehen von Privateigentum. **Eigentumsstreuung, die** – Verteilung von Eigentum.

Активною для утворення архаїзмів є суспільно-політична сфера, наприклад: **Kabinettsfrage, die** – Vertrauensfrage. **Kabinettsjustiz, die** – 1. Rechtsprechung oder Einflussnahme auf die Justiz durch einen Herrscher; 2. Einwirkung der Regierung auf die Rechtsprechung. **Kabinettskrise, die** – Krise innerhalb eines Kabinetts. **Kabinettsorder, die** – unmittelbarer Befehl eines absolutistischen

Fürsten. **Kabinettstisch, der** – Tisch, an dem das Kabinett Platz nimmt. **Kabotage, die** – meist den eigenen Staatsangehörigen vorbehalten Beförderung von Gütern und Personen innerhalb eines Landes oder Hoheitsgebiets. **kabotieren** – im Rahmen bestimmter Abkommen Güter oder Personen innerhalb eines Landes oder Hoheitsgebiets befördern. **Kacker, der** – Mann, mit dem man nichts zu tun haben will; unangenehmer Kerl. **kackfidel** – sehr fidel. **Kackstelze, die** – langes Bein. **Kaderpartie, die** – bestimmte Partie im Billard. **Kaffeebaum, der** – Kaffeepflanze. **Kaffeedecke, die** – Tischdecke für den Kaffeetisch. **Kaffeedurst, der** – Verlangen, Kaffee zu trinken. **Kaffeegarten, der** – Cafe mit Garten. **Kaffeehausmusik, die** – in einem Kaffeehaus dezent gespielte Unterhaltungsmusik. **Kaffeekante, die** – Kanne mit Henkel und Deckel, in der Kaffee serviert wird. **Kaffeelöffel, der** – kleiner Löffel, der größer als ein Teelöffel und kleiner als ein Dessertlöffel. **Kaffeetante, die** – jmd., der gern und viel Kaffee trinkt. **Kaffeewasser, das** – Wasser, mit dem man Kaffee aufbrüht. **Kaffeezésatz, der** – Zusatz aus Zichorie, den man als Würze zum gemahlenen Kaffee gibt. **Kaffernbüffel, der** – in Afrika heimischer großer, schwarzer oder brauner Büffel mit nach der Seide geschwungenen Hörnern. **käfigen** – in einem Käfig halten. **Kafiller, der** – Abdecker.

Проблема мова та її середовище має велике значення не тільки для соціальної, але й для внутрішньої лінгвістики, а соціальне середовище – це найважливіший компонент загального позамовного середовища. Кожний новий етап розвитку суспільного буття супроводжується виробленням нових поглядів на дійсність, вдосконаленням методів її пізнання, а новий тип «світорозуміння» потребує нових понять [4, 25] і, відповідно, нових номінаційних засобів.

Зростання темпів розвитку людського суспільства, багатоваріантність буття, плюралізм людської природи – все це потребує поглибленого вивчення нових явищ у процесах розвитку словникового складу. Особливе значення набуває дослідження того, «якими тенденціями реагує словниковий склад на ситуацію в світі, що змінюється. В таких тенденціях висвітлюється саме соціальна суть мови, її властивість «бути водночас інструментом та дзеркалом соціальних відносин» [8, 146].

«Соціально значуща суть мови як діяльності, зауважував О.С. Мельничук, – виявляється не стільки в її суто процесуальному характері, скільки у здійсненні фактів мовного спілкування, пов'язаних з різними видами і сферами взаємодії людей» [6, 30].

На кожному етапі розвитку суспільства можна виділити певні сфери соціального життя, соціального середовища, які розвиваються найбільш динамічно, найбільш бурхливо. Саме сфери найбільшого розвитку є не тільки найбільшими «постачальниками» нової лексики, але й сферами зародження певних тенденцій у лексико-семантичній системі мови взагалі.

Радикальні соціально-економічні перетворення в житті німецького народу викликали інтенсивні зміни в лексико-семантичній системі німецької мови, перш за все у сфері суспільно-політичної лексики, як такої, що є безпосереднім чином пов'язаною з позамовною реальністю носіїв мови.

Проаналізований нами фактичний матеріал показав, що перебудова лексичного складу в даній частині вокабуляра здійснювалася різними шляхами. Інтенсивний вплив екстралінгвістичних чинників та потреби сучасної комунікації послужили поштовхом для широкого використання внутрішніх словотвірних ресурсів мови, виникнення різних видів семантичних інновацій, більш активного запозичення іншомовної лексики, насамперед, із американського варіанта англійської мови. Аналіз мовного матеріалу показав, що в досліджуваній групі архаїзмів переважають одиниці, які відзначалися новизною змісту, що було детерміновано докорінними змінами в соціальній практиці мовців у досліджуваній період, появою нових концептів та необхідністю їх вербалізації. Серед архаїстичної лексики у досліджуваній групі переважають іменники, оскільки, як відомо, саме у сфері предметів та явищ виникає найбільша потреба в нових номінаціях, тому і більшість з них зникає.

Аналіз різних історичних етапів з погляду впливу екстралінгвістичних чинників на розвиток мови наочно показує, що зміна її словникового складу являє собою в загальному поступальний необоротний історичний процес, під час якого проте постійно відбувається створення одиниць, які є недовговічними у зв'язку з нетривалістю позамовних імпульсів, які викликали їх появу. Так, значна частина утворень, які виникають на різних етапах мовної історії, слугують задоволенню потреб у номінації явищ, характерних для перехідного періоду після державного об'єднання Німеччини, що зумовлює недовговічність такої лексики.

Список використаних джерел

1. Булаховський Л. А. Введение в языкознание / Л. А. Булаховський. – М.: Учпедгиз, 1953. – Часть II. – 37 с.
2. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства / Л. А. Булаховський. – Радянська школа, 1959. – 307 с.
3. Демська О. Вступ до лексикографії / О. Демська. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 202. – 266 с.

4. Ивлева Г. Г. Тенденции развития слова и словарного состава на материале немецкого языка / Г. Г.Ивлева. – М.: Наука, 1996. – 135 с.
5. Кровицька О. Українська лексикографія: теорія і практика / О. Кровицька. – Львів: Інститут українознавства НАНУ, 2005. – 147 с.
6. Мельничук О. В. Розвиток мови як реальної системи / О. В. Мельничук // Мовознавство. – 1991. – № 2. – С. 22-5.
7. Найда Е. А. Анализ значения и составление словарей. / Е. А. Найда // Новое в лингвистике. – М.: Изд. иностранной литературы – 1962 –, Выпуск 2, С. 45-71.
8. Редькин В. А. Актуальные проблемы учебной лексикографии / В. А. Редькин. – М.: Русский язык, 1977. – 320 с.
9. Schippan Th. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache / Th. Schippan. – Tübingen: Niemeyer, 1992. – 306 S.

Summary. The author of the article investigates the phenomenon of archaism in the lexicon of modern German language and meaning of lexicographic definitions for the analysis of vocabulary that comes from use but still exists in the periphery of the language system.

Key words: archaism, lexicographic definitions, lexicon.

УДК 821.112.2.09(436)

Д.О. Кеба

ПРИНЦИПИ ХАРАКТЕРОТВОРЕННЯ В РОМАНАХ Ф. КАФКИ

У статті аналізується своєрідність структури образу персонажа в романах Ф. Кафки. Стверджується, що на тлі реалістичної традиції особливості структури образу персонажа виявляються в Кафки як специфічний «мінус-прийом», тобто на рівні відсутності окремих елементів структури. Наслідком цього є характерний для Кафки феномен психологічної індетермінованості й релятивності особистості, що пов'язано з постановкою «нез'ясовних» проблем людського буття

Ключові слова: модерністський роман, персонаж, універсалізація, психологічна невизначеність.

Упродовж тривалої історії в художній літературі склалися доволі стійкі принципи характеротворення. Гранично повного вираження вони набули в реалістичній прозі, де образ персонажа формувався на основі поведінкових аспектів персоніфікації через взаємозв'язок сюжету й характеру і включав багатопланове мотивування дій персонажа з боку оповідача і самих героїв, елементи біографії, зовнішнього вигляду і внутрішнього світу людини, мовленнєву характеристику, зв'язок із інтер'єром, пейзажем, часопросторовою організацією твору тощо. Стосовно творів Кафки ця схема майже зовсім не «працює».

Нетрадиційність характеротворення в романах Кафки проявляється вже на сюжетному рівні. Відомо, що в літературному творі це категорії взаємообумовлені: у сюжеті персонажі розкривають свої характери, а взаємини персонажів рухають сюжет. На перший погляд, і в «Процесі», і в «Замку» такий взаємозв'язок сюжету і характеру чітко простежується. Всі епізоди послідовно йдуть один за один, виструнчуючись в чітко зафіксовану в часі лінію. В «Процесі» події тривають рівно один рік, що включає в себе низку спроб Йозефа К. вплинути на відкрите проти нього слідство. У «Замку» всі події «утиснуті» у шість днів перебування К. у Селі. Така сюжетна форма якнайкраще підходить для того, щоб передати сутність характеру головного героя роману, його непохитного руху до своєї мети. Але якщо герой «Процесу» таки доходить фіналу свого протистояння з невідомою силою, свідомо віддаючись їй, то К. із «Замку» до своєї мети не тільки не наближається, а, здається, усе більше віддаляється, оскільки кожна його нова спроба обертається поразкою), а це, у свою чергу, покликано виразити потаємну думку автора про спрямованість людини до пізнання сутності буття й неможливості здійснити цю мету.

Такого роду співвіднесеність сюжету і характеру носить найзагальніший характер і, скоріше, працює не стільки на розкриття складних і багатограних характерів персонажів, скільки на вираження основного посилу обох творів про наслідки зіткнення індивідуума з силою, несумірною з його людськими можливостями.